

«THEORY OF THE LOCATION OF INDUSTRIES». By Alfred Weber. Translated with an Introduction and Notes by Carl J. Friedrich. The University of Chicago Press. Second impression. 1957.

Sanayide kuruluş yeri mevzuunu müstakil bir problem halinde ele alıp ilk defa incelemiş olan Alman iktisatçısı Alfred Weber'in bu eseri, Carl Joachim Friedrich tarafından İngilizceye çevrilmiş; ve 1929 yılında Chicago Üniversitesine yayınlanmıştır. Bu, çok enteresan ve kendi sahasında klâsikleşmiş olan eser, kuruluş yeri ile alakalı son modern araştırma ve teorilerin gelişmesiyle yeniden önem kazandığı için yine Chicago Üniversitesince ve 1957 tarihinde ikinci defa yayınlanmıştır. Her iki baskısı da elimizde bulunan bu kıymetli eseri, okuyucularımıza tanıtmakta fayda görüyoruz.

Talil (deduction) metoduyla yazılmış, fevkalâde mücerret ve o nisbette de çapraşık bir dille kaleme alınmış eserin aslını, İngilizceye çevirmek, mütercim için bir hayli güç olmuştur. Okuyucuya daha tam ve kesin bilgi verebilmek için mefhumların Almanca asıllarına sık sık âtıflarda bulunulmuş; Almanca terimler, lüzum görüldükçe aynen metne alınmıştır. Mütercim, ayrıca sayfa altı notlarından geniş ölçüde faydalanmak suretiyle metnin aslına sadık kalmağa uğraşmıştır.

Kitabın tercümesi, C. J. Friedrich'in kısa bir önsözü ile başlamaktadır. Mütercim bu önsözde, yaptığı tercümenin güçlüğünden; ve tercüme işinde kendisine yardım eden Profesör Leon C. Marshall ve Profesör Frank W. Taussig ve diğer meslekdaşlarından bahsetmektedir.

Bu önsözü, yine mütercim tarafından kaleme alınmış uzun bir Giriş kısmı takibetmiştir. Carl J. Friedrich, bu Girişde, genel olarak kuruluş yeri teorisiyle umumî iktisattaki arazi rantı teorisinin münasebetini incelemiş; ve sırf kuruluş yeri teorisi açısından sırasıyla John Stuart Mill, Alfred Marshall, J. H. Von Thünen ve bizzat Alfred Weber'in arazi rantıyla alakalı nazariyelerini tahlil ve tenkide tâbi tutmuştur. Bu Giriş kısmının sonunda, kuruluş yeri teorisi ile inhisar, münakale masrafları ve milletlerarası dış ticaret teorileri arasındaki yakın münasebetin ortaya konulduğunu görüyoruz. Bundan sonra, kitabın asıl metninin tercümesine geçilmektedir.

Alfred Weber, kitabının giriş kısmında, genel olarak kuruluş yeri-ne ait iktisat teorisinin ehemmiyetini; hususile de imalât sanayiinde ku-

ruluş yeri meselesinin incelenmesi lüzumunu ortaya koyup sebeplerini saydıktan sonra kitabın yazılışında takibedilen metodun mahiyetini ve varılan neticelerin izâfiliğini izah ediyor.

Birinci Fasılın mevzu'unu, sanayide kuruluş yerine tesir eden umumî ve hususî faktörlerin incelenmesi bahsi teşkil ediyor. İlk kısımda, kullanılan terimlerin bilhassa kuruluş yerine tesir eden *faktör* mefhumunun tarifi yapılıyor; ikinci kısımda, kuruluş yerine müessir başlıca faktörler ele alınıyor; üçüncü kısımda, umumî mahiyetteki faktörlerin izahı yapıldıktan sonra fasılın dördüncü ve son kısmında, «kuruluş yeri faktörleri nazariyesi» adı altında diğer faktörler izah ediliyor.

İkinci Fasılda, tatbik edilecek talil (deduction) metodu için kullanılan faraziyeler anlatılıyor. İmalât sanayiinde kuruluş yerinin izahını basitleştirmek için istinad edilmiş olan bu faraziyelerden hammadde ve işgücü unsurlarıyla istihlâke ait olanlar ilk kısımda; tabii faktörlerle ilgili bulunanlar ise, ikinci kısımda inceleniyor.

Üçüncü Fasıl, üç büyük kısımdan ibaret olup imalât sanayiinde kuruluş yerine tesir eden aslî faktörlerden «münakale masrafları» konusunu ele almaktadır. İlk kısımda, münakale masraflarının bir maliyet unsuru olarak tahlili yapılmaktadır. Teorik tahlili kolaylaştırmak için münakale masraflarının sadece *ağırlık* ve *mesafe* unsurları üzerinde durulmakta; müteakip paragraflarda da sırasıyla münakale sisteminin tipi ve istimâl derecesi; kuruluş yerinin tabii hünyesi ve haiz olduğu başlıca yol cinsleri; taşınan emtianın tabiatı; ve bütün bu konulardaki faraziyelerle gerçek durumun alâkası meseleleri incelenmektedir. Fasılın ikinci kısmı, *ağırlık* ve *mesafe* unsurları, münakale maliyetini tâyin eden iki ana faktör olduğuna göre, kuruluş yeri intihabedilirken asgarî münakale masrafına sahip *yer*'lerin seçimi konusunu inceliyor. Bunun için de, matematik analiz usulleri kullanılıyor ve yedi ayrı paragraf halinde sınıf hammadde ve malzeme neveleri, bunların kemmi mutalar halinde mü-taleası; hammadde ve malzeme endeksi; örnekler; bir sanayi kolunun bütününün kuruluş yerine tevcihi; münakale masraflarının kuruluş yerini tâyin eden bir faktör olarak geçirdiği tekâmül seyri açıklanıyor. Üçüncü kısımda ise, fasılın ilk iki kısmında talil (deduction) usulü ile elde edilen mücerret neticelerin, gerçek duruma yakınlaştırılması yapılıyor. Bu cümleden olmak üzere, mevcut münakale sistemine ait ücretler (bunlar ile mesafe ve ağırlık esaslarına göre yapılmış sırf nazari ücret miktarları arasındaki farklar); ve münakale sisteminin gerçek tabiatı (bölünmüş bir münakale sistemi; muhtelif münakale sistemlerinin birlikte çalışmaları; su ve karayollarının mütalâası), konuları ele alınıyor.

Son paragrafda, teorinin tatbikata uydurulması bakımından taşınan malzeme fiatlarına ait yakınlaştırmalarla su kuvvetinin bir münakale aracı olarak mütaleası yapılıyor.

Dördüncü Fasılda, imalât sanayiinde kuruluş yerine tesir eden bir diğer aslî faktör, yani işgücü masrafları ele alınıyor. İlk kısımda, işgücü masraflarının bir maliyet unsuru olarak tahlili yapılıyor. İşçi ücretlerinin, coğrafî farklılıklardan doğan tehalüfleri; bölgelere göre değişen hususiyetleri ve sırf teorik mülâhazalarla bu maliyet unsurunun tetkiki için yapılan sadeleştirmeleri ele alan müellif, Faslın ikinci kısmında, işgücüne müteveccih sanayi teşebbüslerinin kuruluş yeri ve teorisini ve bu taorinin nazari esaslarını inceliyor. Bu kısmın başlıca konularını, müellif tarafından işletme iktisadı terminolojisine kazandırılan *isodapane'* mefhumunun izahı; kuruluş yerinin işgücü masraflarına göre tâyini şartları; kuruluş yerini seçerken işgücüne müteveccih olma bakımından muhtelif sanayi teşebbüslerine has özellikler; işgücüne yönelmeyi sağlayan muhit şartları; ve kuruluş yerini tâyin eden başlıca faktör olarak işgücünün vâdettiği gelişme seyri meseleleri teşkil etmektedir.

Kitabın Beşinci Faslında, *Agglomeration* mefhumu ile alâkalı konular ele alınıyor. Yukarıki dört Fasılda, imalât sanayiinde kuruluş yerini tâyin eden başlıca iki faktör olarak *münakale* ve *işgücü* masrafları incelenmiş; diğer bütün faktörler ise, tali mahiyette addedilerek sanayiın muayyen yerlerde toplanmasını veya muayyen yerlere dağılmasını kolaylaştırıcı âmiller şeklinde mütalea olunmuştu. İşte, mezkûr fasıllarda, sadece bir bölge (region) nin dar hudutları içersinde bahiskonusu edilen bu toplayıcı (agglomerative) veya dağıtıcı (deglomerative) tesir, bu Fasılda geniş çapta mütalea olunarak umumî iktisat teorisine maledilmektedir. Faslın ilk kısmında, adı geçen toplayıcı veya dağıtıcı tâli faktörlerin tahlili yapılmıştır. Böyle bir tahlilin gayesi belirtildikten sonra, mefhumların tarifi yapılmakta; bilâhare de toplayıcı (agglomerative) ve dağıtıcı (deglomerative) faktörlerin başlıcaları ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise, toplanmanın (agglomeration) kanunları tetkik edilmiştir. Bu kanunların ilk olarak, münakale masrafları çerçevesinde izahı yapılmış; bilâhare de, meselenin işçilik masrafları bakımından incelenmesine geçilmiştir. Üçüncü kısım, ilk iki kısımda varılan nazari esasların tatbikattaki gerçek duruma intibakına (yaklaştırma) tahsis olunmuştur.

Altıncı Fasil, gerek asli iki faktörün, gerekse toplayıcı ve dağıtıcı tali faktörlerin topyekûn mütaleası; ve bunun sonunda, imalât sanayii teşebbüsüne ait kuruluş yerinin seçilmesi mevzu'u üzerinde durmaktadır. İlk kısımda, muayyen bir istihsal ameliyesine ait safhaların organizasyonu bahsi ele alınıyor. İkinci kısımda, müstakil istihsal ameliyelerinin karşılıklı tesirlerinin mütaleası yapılıyor.

Kitabın son faslını teşkil eden Yedinci Fasılda, ilk altı fasılda incelenmiş olan imalât sanayiinde kuruluş yeri meselesi ile ilgili prensiplerin, iktisadî sistemin bütünü içersinde ele alındığını; ve bu suretle, umumî iktisat teorisine maledildiğini görüyoruz. Alfred Weber, eserinin bu son faslında, kuruluş yerlerinin tarihi dağılış tarz ve sebeplerini; bu dağılıştaki tabaka ve kademeleri; ve varılan neticeleri inceliyor.

Eserin kaleme alınışında tatbik edilen talil (deduction) usulünün tabii bir icabı olarak Alfred Weber, geniş ölçüde matematik formüllerle analitik ve düzey geometriden faydalanmış bulunmaktadır. İşte, metinde kullanılan matematik formüllerin mahiyeti ve çıkarılış tarzlarıyla alakalı olarak kitabın sonuna bir de *Matematik Eki* konulmuştur. Mütercim, Georg Pick tarafından yazılmış olan bu Eki de ingilizceye çevirmiştir. Matematik Ek, üç kısımdan ibarettir. İlk kısma giren formül ve teoremler, asgari münakale maliyetinin bulunması için kullanılmıştır. İkinci kısımda, eşit münakale masrafları (isodapanes) eğrilerinin çizilişi izah edilmiştir. Üçüncü kısımda ise, *agglomeration* bahsinin izahında kullanılmış olan formül ve eğriler ele alınmıştır. Matematik ifadelerden en çok faydalanılmış olan *agglomeration* bahsindeki bütün eğrilerle denklemleri verilmiş; izahları da yapılmıştır.

Eserin ingilizceye tercümesinde, asıl metnin ilk ve ikinci baskılarında mevcut olan müellifin önsözü ile iki notu (Ekurse), alınmamıştır. Müellifin müsaadesi ile yapılan bu ufak değişiklik hariç kitabın ingilizceye çevrilmesinde asıl metne sadık kalınmıştır.

Alfred Weber'in bu eseri, muhakkak ki ihtiva ettiği bir çok ilmi esaslar bakımından bir hayli eskimiştir; münakaşalı tarafları da vardır. Ancak, eserin, sanayide kuruluş yeri teorisinde kaleme alınmış ilk ilmi eser olduğu; müellifin de dediği gibi, bu mevzudaki çalışmalar için sadece bir başlangıç teşkil ettiği de bir hakikattir. Aynı sahada, sonradan yapılmış olan ilmi çalışmalar Alfred Weber'in teorisini çürütmekten çok tamamlama yoluna gitmişlerdir. Bilhassa, ikinci cihan harbinden sonra revaç bulmuş olan yeni araştırma metotları (linear programlama, v.s.), sanayide kuruluş yeri meselesini sırf matematik metotları ile ele alıp incelerken nazariyelerinin kuruluşunda Alfred Weber'in teorisinden geniş ölçüde müteessir olmuşlardır.

İşletme iktisadî literatürünün sayılı klâsiklerinden biri haline gelen Alfred Weber'in bu eserini ingilizceye çevirtmek suretiyle daha geniş

¹ *Isodapane*, eşit, müsavi mânasına gelen *isos* kelimesi ile *masraf*, maliyet *masrafı* mânasını taşıyan *dapane* kelimelerinin birleştirilmesi suretiyle elde edilmiştir.

bil ilgili zümresinin istifadesine sunmakla Şikago Üniversitesi gerçekten faydalı bir iş görmüştür. Hele ikinci baskının yapılması, günümüzün aktüel konularından biri haline gelen sanayide kuruluş yeri teorisinin tahlil ve tetkikinde yeni imkânlar yaratmıştır.

Eseri, ilgililere bilhassa tavsiye ederiz.

Doç. Dr. Cümhur FERMAN